

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-87>

УДК 336:330.341.1(045)

ПРОБЛЕМИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

PROBLEMS OF FINANCIAL PROVIDING OF INNOVATIVE PROCESSES

Зозуляк Марта Михайлівна

старший викладач,

Мукачівський державний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2359-1232>**Zozuliak Marta**

Mukachevo State University

У статті досліджується сутність та значення інноваційної діяльності, висвітлюються проблеми фінансового забезпечення інноваційних процесів. Стаття присвячена актуальним питанням щодо стимулювання та розвитку інноваційної сфери економіки. Метою статті є дослідження та аналіз сучасного стану фінансування інноваційної діяльності в Україні, оцінка проблем та перспектив активізації інноваційних процесів. У статті визначено сутність та наведено приклади фінансових ресурсів інноваційних підприємств. Проаналізовано динаміку і структуру фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України протягом останніх десятиліть. Окреслено наявність позитивних та негативних тенденцій у структурі та умовах фінансування інноваційної діяльності в Україні. Систематизовано фактори впливу на залучення фінансових інструментів для поповнення інноваційного капіталу суб'єктів господарювання. Досліджено державну політику в галузі стимулювання інновацій. За результатами проведеного дослідження узагальнено сучасні тенденції фінансування інноваційних процесів в Україні, окреслено проблеми та перспективи зростання інноваційної привабливості вітчизняної економіки, базуючись на європейському досвіді.

Ключові слова: інновації, інноваційний процес, інноваційна діяльність, інноваційне підприємство, фінансування інновацій, інвестиції.

The article studies the essence and importance of innovation activity, highlights the problems of financial support of innovation processes. The article is devoted to topical issues of stimulation and development of innovative sphere of economy. The article is aimed at studying and analyzing the current state of innovation activity in Ukraine, assessing the problems of its financing and prospects for enhancing innovation processes in the national economy. The article defines the essence and provides examples of financial resources of innovative enterprises. The dynamics and structure of financing of innovative activity of industrial enterprises of Ukraine during the last decades are analyzed. The presence of positive and negative trends in the structure and conditions of financing innovation in Ukraine is outlined. The world experience of state support for the development of innovation systems is studied. The factors of influence on attraction of financial instruments for replenishment of innovative capital of economic entities are systematized. The state policy in the field of stimulation of innovations is investigated. In the process of researching theoretical materials and processing practical data to obtain general results on establishing patterns and trends in financing the innovative development of the Ukrainian economy, such interrelated scientific research methods as the historical method, the method of logical generalization, comparison and systematization, analysis and synthesis, tabular and graphical methods, modern methods of statistical analysis were used to identify certain patterns and formulate scientifically sound conclusions. The results of the study summarized the current trends in financing innovation processes in Ukraine, outlined the problems and prospects for the growth of innovation attractiveness of the domestic economy. The practical value of the study lies in the formation of recommendations for building an integrated system of financial support for innovation activities of domestic business structures, based on European experience.

Keywords: innovation, innovation process, innovation activity, innovation enterprise, financing of innovations, investments.

Постановка проблеми. Фінансування інновацій відіграє важливу роль для успішного зростання і конкурентоздатності еконо-

міки. За загальними світовими тенденціями державна політика у цій сфері передбачає довгострокові цілі та стабільне і послідовне

збільшення інвестицій в інноваційну систему. Порівняти статистичні дані України та Європи доволі складно. Показники фінансування інноваційної сфери в Україні неповні, або ж інколи їх неможливо повноцінно зіставити з відповідними даними держав-членів ЄС. Тому багато питань щодо фінансування інноваційної діяльності, а також порівняння інноваційної ефективності й досі залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розуміння інновацій як важливого чинника економічного розвитку дістало своє відображення у дослідженнях багатьох зарубіжних авторів: Г. Бірмана, В. Говарда, П. Друкера, Б. Р. Жуля, М. Калецькі, Е. Менсфілда, Б. Санто, Б. Твіса, П. Вайта, Р. Вотермена, Г. Фрідмана, К. Фрімена, Д. Хала, М. Хучека, С. Шмідта та ін. В Україні цей напрям продовжили і розвинули такі вчені, як: В. П. Александрова, Ю. М. Бажал, Л. К. Безчасний, С. В. Валдайцев, В. М. Геєць, Н. П. Гончарова, А. В. Грінюв, М. С. Данько, М. І. Діба, Г. М. Добров, І. Ю. Єгоров, П. Н. Завліна, С. Д. Ільєнкова, Н. І. Іванова, В. І. Карпов, О. М. Кондрашов, М. І. Крупка, Н. В. Краснокутська, О. О. Лапко, Л. І. Нейкова, Л. Н. Оголева, С. В. Онишко, О. С. Попович, В. П. Соловійов, Р. А. Фатхутдінов, Д. М. Черваньов, В. А. Яковлев та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження літературних джерел свідчать, що проблематика наукових робіт зарубіжних та вітчизняних вчених включає широкий спектр питань щодо інноваційної діяльності, серед яких часто висвітлюються проблеми фінансового забезпечення інноваційних процесів та фінансових важелів підтримки інноваційної сфери. Отже, актуальність проблем, пов'язаних з формуванням і вдосконаленням системи фінансового забезпечення інноваційної діяльності, зумовлюється важливістю інноваційних процесів в економічному і соціальному розвитку країни.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та аналіз сучасного стану фінансування інноваційної діяльності в національній економіці, оцінка існуючих проблем та визначення перспектив активізації інноваційних процесів на промислових підприємствах України.

Виклад основного матеріалу дослідження. У працях вчених різних шкіл і напрямів у контексті висвітлення теоретичних проблем фінансування інноваційної діяльності

джерела такого фінансування згруповані за різними класифікаційними ознаками. Проте спільною для наукової спільноти є думка про те, що всі фінансові ресурси можна розглядати як на мікрорівні (конкретного підприємства), так і на макрорівні (держави). На рівні підприємств фінансові ресурси поділяються на власні та залучені; кошти, отримані від продажу акцій, додаткова емісія акцій, спонсорські кошти юридичних і фізичних осіб; бюджетні кредити, банківські фінансові ресурси (вітчизняних, іноземних банків) та фінансові ресурси небанківських фінансових установ [1, с. 105]. На рівні держави фінансові ресурси включають державний і місцеві бюджети, позабюджетні фонди; кошти державної банківської та страхової систем; державні облігації, кредити вітчизняних, іноземних банків, облігаційні позики, кредити міжнародних фінансово-кредитних установ тощо [1, с. 105].

Фінансові ресурси інноваційних підприємств являють собою сукупність грошових коштів, які перебувають у їх розпорядженні та призначені для забезпечення поточної діяльності й інвестування інноваційних заходів. Фінансові ресурси інноваційних підприємств являють собою ту частину інвестицій, яку спрямовують на розробку та впровадження як технологічно нових, так і значно вдосконалених продуктів і процесів, організаційних і управлінських методів тощо. Їх економічний зміст виявляється в стимулюванні інноваційної активності і прирості кінцевих результатів інноваційної діяльності – інновацій.

Проблемним залишається питання класифікації джерел формування фінансових ресурсів у контексті дослідження інноваційної діяльності. Зокрема, В. П. Александрова серед джерел формування фінансових ресурсів виокремлює власні кошти інноваційних підприємств, бюджетні кошти, заощадження населення, кошти приватних інвесторів, іноземні інвестиції, банківські кредити, кошти, отримані в результаті міжнародного співробітництва [1, с. 101]. До окремої групи джерел П. М. Завлін відносить кредитні ресурси спеціально уповноважених інвестиційних банків [1, с. 101]. А економіст Д. М. Черваньов з-поміж джерел пропонує виокремити два основні – кошти держави і кошти промислових фірм; оскільки решта «мають допоміжне значення і номінальний характер» [2].

Законодавство України про інноваційну діяльність визначає такі джерела її фінансування, як кошти державного та місцевих

бюджетів України, власні кошти спеціалізованих державних і комунальних інноваційних фінансово-кредитних установ, власні чи позичені кошти суб'єктів інноваційної діяльності, кошти (інвестиції) будь-яких фізичних і юридичних осіб, а також інші джерела, не заборонені законодавством України [3].

У контексті наукового дослідження, на думку авторів М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін., джерела фінансування інноваційної діяльності

доцільно поділити на дві основні групи – державні та недержавні. Відповідно, перша категорія представлена системою централізованого державного фінансування науково-технічної та інноваційної сфер безпосередньо з держбюджету, бюджетів міністерств і відомств, відповідальних тією чи іншою мірою за розвиток інноваційних процесів у країні, а також за рахунок коштів, які акумулюються спеціалізованими інноваційними фондами [1, с. 104]. Друга категорія передбачає недерж-

Таблиця 1

Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств України*

Рік	Витрати на інновації, млн. грн.	У тому числі за рахунок:							
		власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів інших джерел	
		млн. грн.	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн. грн.	у % до загального обсягу витрат на інновації
2000	1757,1	1399,3	79,6	7,7	0,4	133,1	7,6	217,0	12,3
2001	1971,4	1654,0	83,9	55,8	2,8	58,5	3,0	203,1	10,3
2002	3013,8	2141,8	71,1	45,5	1,5	264,1	8,8	562,4	18,7
2003	3059,8	2148,4	70,2	93,0	3,0	130,0	4,2	688,4	22,5
2004	4534,6	3501,5	77,2	63,4	1,4	112,4	2,5	857,3	18,9
2005	5751,6	5045,4	87,7	28,1	0,5	157,9	2,7	520,2	9,0
2006	6160,0	5211,4	84,6	114,4	1,9	176,2	2,9	658,0	10,7
2007	10821,0	7969,7	73,7	144,8	1,3	321,8	3,0	2384,7	22,0
2008	11994,2	7264,0	60,6	336,9	2,8	115,4	1,0	4277,9	35,7
2009	7949,9	5169,4	65,0	127,0	1,6	1512,9	19,0	1140,6	14,3
2010	8045,5	4775,2	59,4	87,0	1,1	2411,4	30,0	771,9	9,6
2011	14333,9	7585,6	52,9	149,2	1,0	56,9	0,4	6542,2	45,6
2012	11480,6	7335,9	63,9	224,3	2,0	994,8	8,7	2925,6	25,5
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1
2020	14406,7	12297,7	85,4	279,5	1,9	125,3	0,9	1704,2	11,8

Джерело – дані Державної служби статистики України [4]

*Дані за 2014–2020 роки наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

жавні джерела фінансування інноваційної сфери, зокрема: власні кошти інноваційних підприємств (наукові та науково-технічні організації, інноваційно активні підприємства, інтегровані інноваційні структури), кредитні ресурси банківської системи, фінансові ресурси небанківських фінансових установ і різних комерційних структур, венчурних фондів, іноземні інвестиції, приватні накопичення фізичних осіб тощо [1, с. 104].

Структурний аналіз фінансування інноваційної діяльності за результатами статистичних досліджень наведено в таблиці 1.

Отже, за даними статистичних спостережень щодо розподілу обсягів і структури джерел фінансування інноваційної діяльності у промисловості, найбільшим джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом останнього двадцятиліття залишаються власні кошти підприємств, частка яких у загальній структурі становила від 52,9% до 97,2%. Історичний максимум частки самофінансування було зафіксовано у 2016 році (22036,0 млн. грн.), а мінімум – у 2000 році (1399,3 млн грн). Аналізуючи абсолютні витрати підприємств на інновації, варто наголосити на їхньому сталому зростанні у 2000–2008 роках. Кризові явища вплинули на скорочення витрат протягом 2009–2010, 2013–2014, 2017 років, але далі знову стабільно збільшувалися. Інвестиції за рахунок коштів державного бюджету, спрямованих на фінансування інноваційної діяльності, протягом 2000–2020 років становили, в основному, 1–5% (від 24,7 до 639,1 млн грн). Частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок іноземних інвестицій у загальній структурі впродовж 2000–2020 рр. також була порівняно незначною і коливалася в межах від 1 до 19 % (115,4 млн грн – 1512,9 млн грн), що засвідчує складність залучення іноземних фінансових ресурсів. Обсяги інших джерел, до складу яких входять кошти банків і небанківських фінансово-кредитних установ, коливалися в межах 203,1 – 6542,2 млн грн, а їхня частка складала від 2,0 до 45,6% [4].

Зазначений факт засвідчує підвищення ролі фінансових установ і активізацію їх участі в інвестиційних процесах, що є позитивним явищем. Так, наприкінці 2000-х років банківські позики стали важливим джерелом фінансування. Якщо на початку 2000-х років їхня частка становила 6,26% у загальному обсязі фінансування інновацій, то у 2008 році банківські позики становили уже більше третини від загального обсягу фінансування. Той

факт, що з 2006 до 2008 року частка банківських позик у структурі фінансування зростає із 8,48% до 33,72% свідчить про так званий «кредитний бум». Важливо зазначити, що пов'язані зі світовою фінансовою кризою труднощі, а також реформування банківського сектора у 2009 році призвели до різкого зменшення величини цього показника (на 79,5% у фіксованих цінах). Активність кредитування в інноваційній діяльності безпосередньо пов'язана із показниками загального економічного розвитку, оскільки найбільші структурні частки банківських позик були у 2003–2004 та 2007–2008 роках [5, с. 22].

Отже, проведений аналіз засвідчує наявність негативних тенденцій у структурі та умовах фінансування інноваційної діяльності в Україні. Позитивні тенденції мали переважно тимчасовий характер і змінювалися протилежними зрушеннями в економіці, що характеризує інноваційні процеси в Україні як нестійкі та позбавлені чітких довгострокових стимулів. На сьогодні перед Україною постають складні задачі, що пов'язані з фінансуванням інноваційної діяльності, а саме: збільшення загального обсягу інвестицій в інновації з державного і приватних джерел; удосконалення управління інноваційною системою з відповідними наслідками для фінансування інноваційної діяльності; виправлення прорахунків щодо фінансування інноваційної діяльності, зокрема, розробка ефективних інструментів підтримки інноваційної діяльності для підприємницького сектора, в тому числі для малого і середнього бізнесу, та залучення первинного і венчурного капіталу тощо [5, с. 21]. Окрім цього, фінансування інноваційної діяльності в Україні надто зосереджене на великих державних установах і на їхніх стратегічних програмах. Тому інноваційна діяльність у підприємницькому секторі фінансується компаніями з власних джерел, що чітко вказує на відсутність інших доступних ресурсів та є структурним викликом для малих і середніх підприємств.

Як стверджують автори М. І. Діба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова, вибираючи джерело фінансування інновацій, варто враховувати такі фактори, як оцінка ризику втрати контролю над власною справою та необхідність розголошення різного роду інформації, строки користування коштами, умови розірвання угоди про фінансування тощо [1, с. 103].

До інших чинників, які сприяють залученню фінансових інструментів для поповнення

інноваційного капіталу, світова економічна практика відносить такі, як:

- розвиток ринку цінних паперів інноваційних підприємств;
- стимулювання венчурного капіталу, франчайзингу;
- залучення іноземних інвестицій в інноваційну сферу;
- поліпшення режимів оподаткування та регулювання діяльності інноваційних підприємств;
- створення інноваційних кредитних ліній;
- створення механізмів гарантування та страхування інноваційних проєктів;
- розвиток небанківських механізмів непрямого інвестування;
- розвиток лізингу та оренди державного майна;
- забезпечення механізмів взаємного кредитування та кооперації інноваційних підприємств [1, с. 103].

Як зазначає В. Г. Андрєєва, основними проблемами фінансування інноваційного розвитку підприємств України є: низькі обсяги витрат підприємств на інноваційну діяльність; концентрація витрат підприємств на інновації в напрямку придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; низька частка витрат підприємств на внутрішні та зовнішні науково-дослідні роботи; нестача власних коштів та брак фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств з боку держави; відсутність довгострокового кредитування інноваційної діяльності підприємств з боку банківського сектора; підвищений ризик будь-яких форм інвестування [6, с. 15].

Упродовж останнього десятиліття Європейська Комісія систематично збирала та аналізувала інформацію про заходи і підходи з підтримки інноваційної діяльності у межах держав-членів ЄС. Цей досвід та окремі приклади успішних заходів слід брати до уваги при подальшій розробці заходів з фінансування інноваційної діяльності в Україні.

Враховуючи європейську практику, питання фінансування інноваційної діяльності можна систематизувати в такі основні категорії:

Підтримка і збільшення загального рівня фінансування науково-технологічної діяльності у довгостроковій перспективі, залучення фінансування інновацій переважно на користь малих та середніх підприємств, зміщення уваги держави на фінансування науково-дослідної сфери та інноваційної діяльності.

Розробка комплексу інструментів урядового фінансування інноваційної діяльності,

особливо що стосуються малих та середніх підприємств (гранти, позики, цільові програми). Також важливою є участь держави у розвитку ринків венчурного капіталу.

Фінансування інноваційної діяльності переважно на конкурсній та колективній основі сприятиме активізації інноваційної системи та вдосконалюватиме її ефективність.

Для розвитку інноваційної системи не достатньо лише розробляти інструменти підтримки інноваційної діяльності та підвищувати рівень інвестицій, якщо не об'єднати професійні знання. Наукова компетентність у межах організації фінансування потребуватиме доповнення підприємницьким та інноваційним досвідом [5, с. 22].

Також, з метою стимулювання інноваційного розвитку вітчизняних промислових підприємств найбільш пріоритетною повинна бути розробка та впровадження інструментів податкового стимулювання інноваційної діяльності підприємств, таких як податкова знижка (зменшення бази оподаткування на величину інвестиційних витрат інноваційного характеру, що відповідають критеріям, встановленим державою), податкові канікули (для підприємств, що працюють винятково у сфері пріоритетних напрямів інноваційного розвитку та для новостворених підприємств у разі виробництва ними високотехнологічної продукції); податкове списання (зменшення оподаткованого доходу); податковий кредит (зменшення суми податкового зобов'язання); застосування диференційованих ставок податків або їх зменшення, відповідно до обсягів та напрямків інноваційної діяльності, для підприємств, що експортують високотехнологічну продукцію [6, с. 16].

Висновки. Як свідчить аналіз сучасного стану фінансування інноваційної діяльності в Україні, формування фінансових ресурсів інноваційних підприємств здійснюється з метою фінансування необхідного обсягу інноваційних витрат і забезпечення прибутку. При цьому основним джерелом фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом останнього двадцятиліття залишаються власні кошти суб'єктів господарювання. Таким чином, важливим та необхідним є формування раціональної структури джерел коштів підприємства, що полягає у пошуку таких фінансових джерел, які б сприяли збільшенню обсягів виробництва завдяки залученню державних та недержавних, власних і залучених, внутрішніх та зовнішніх джерел фінансових ресурсів.

Залишається актуальним питання щодо стимулювання інвесторів до підтримки наукових досліджень і науково-технічних розробок та інноваційної діяльності. Також необхідною вважається активізація розвитку інноваційної інфраструктури, одні з головних завдань якої – організація та підтримка впровадження нових технологій, розширення зв'язків науковців та винахідників із вітчизняним та іноземним

бізнесом, установами, організаціями. Окрім цього, виникає потреба розробки та впровадження єдиної системи пріоритетних напрямків наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності, яка б сприяла створенню конкурентоспроможного сектору наукових досліджень і науково-технічних розробок, а також забезпеченню сталого розвитку та національної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України : монографія / [М. І. Диба, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін.]; за ред. д.е.н., проф. М. І. Дибби і к.е.н., доц. О. М. Юркевич. Київ : КНЕУ, 2013. 425 с.
2. Черваньов Д. М., Нейкова Л. І. Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України. Київ : Знання, КОО, 2002. С. 316.
3. Про інноваційну діяльність: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (дата звернення: 23.02.2022).
4. Державна служба статистики України (офіційний вебсайт). URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.02.2022).
5. Інновації в Україні: Європейський досвід та рекомендації для України. Том 3. Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів Остаточний варіант (проект від 19.10.2011). Київ : Фенікс, 2011. 76 с. (проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»).
6. Андрєєва В. Г. Проблеми фінансування інноваційного розвитку України та шляхи їх вирішення. *Проблеми та перспективи розвитку інноваційної діяльності в Україні* : матеріали XI Міжнародного бізнесфоруму (Київ, 22 березня 2018 р.) / відп. ред. А. А. Мазаракі. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. С. 15–16.
7. Сербина Г. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності: теоретичні та прикладні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 7. С. 23–27. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2009/9.pdf (дата звернення: 23.02.2022).
8. Білик Р. С. Фінансові методи впливу на інноваційну модернізацію економіки в контексті світового досвіду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Випуск 25, частина 1. С. 24–29. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/25_1_2019ua/7.pdf (дата звернення: 23.02.2022).
9. Фінансове забезпечення інноваційних проєктів малого та середнього бізнесу: глобальні виклики та українські реалії : збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції, 07 грудня 2016 року, м. Київ. Київ : КНЕУ, 2016. 239 с. URL: https://kneu.edu.ua/userfiles/ifba/16-5276_Zbirnik_materialiv_konf_07_12_16.pdf (дата звернення: 23.02.2022).
10. Європейська Бізнес Асоціація (офіційний вебсайт). URL: <https://eba.com.ua/> (дата звернення: 23.02.2022).

REFERENCES:

1. Dyba M., Yurkevych O., Maiorova T., Vlasova I. (2013) Finansove zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy [Financial support of innovative development of Ukraine]. Kyiv: KNEU, p. 425. (in Ukrainian)
2. Chervanjov D. (2002) Menedzhment innovatsiino-investytsiinoho rozvytku pidpriemstv Ukrainy [Management of innovation and investment development of Ukrainian enterprises]. Kyiv: Znannia, p. 316. (in Ukrainian)
3. Pro innovatsiinu diialnist: Zakon Ukrainy [About innovation activity: Law of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15> (accessed 23 February 2022). (in Ukrainian)
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2022) [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed 23 February 2022). (in Ukrainian)
5. Innovatsii v Ukraini: Yevropeyskyi dosvid ta rekomendatsii dlia Ukrainy (2011) [Innovation in Ukraine: European experience and recommendations for Ukraine]. Kyiv: Feniks, p. 76. (in Ukrainian)
6. Andrieieva V. (2018) Problemy finansuvannia innovatsiinoho rozvytku Ukrainy ta shliakhy yikh vyrishennia [Problems of financing the innovative development of Ukraine and ways to solve them]. Proceedings of the *Problemy ta perspektyvy rozvytku innovatsiinoi diialnosti v Ukraini: materialy XI Mizhnarodnoho biznesforumu (Ukraine, Kyiv, March 22, 2018)* (eds. Mazaraki A.A.), Kyiv: KNTEU, pp. 15–16. (in Ukrainian)

7. Serbyna H. (2009) Finansove zabezpechennia innovatsiinoi diialnosti: teoretychni ta prykladni aspekty [Financial support of innovation: theoretical and applied aspects]. *Investments: practice and experience*, no. 7, pp. 23–27. (in Ukrainian)
8. Bilyk R. S. (2019) Finansovi metody vplyvu na innovatsiinu modernizatsiiu ekonomiky v konteksti svitovoho dosvidu [Financial methods of influencing the innovative modernization of the economy in the context of world experience]. *Uzhhorod: Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 25, no. 1, pp. 24–29. (in Ukrainian)
9. Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (2016) Finansove zabezpechennia innovatsiinykh projektiv maloho ta seredn'oho biznesu: hlobalni vyklyky ta ukraïnski realii [Financial support of innovative projects of small and medium business: global challenges and Ukrainian realities]. Proceedings of the *Zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Ukraine, Kyiv, December 07, 2016)*, Kyiv: KNEU, pp. 239. Available at: https://kneu.edu.ua/userfiles/ifba/16-5276_Zbirnik_materialiv_konf_07_12_16.pdf (accessed 23 February 2022). (in Ukrainian)
10. Yevropeiska Biznes Asotsiatsiia (2022) [European Business Association]. Available at: <https://eba.com.ua/> (accessed 23 February 2022). (in Ukrainian)